سـێبەر – مۆچیاری… نوسینی ئیدگار ئالان پۆ/ و: پ.ی.د. مەحەمەد عەزیز سەعید

سێبەر کورتە چیرۆکێکی ئەمەریکیە. ئیدگار ئالان پوو، نوسەر و شاعیر و ڕەخنەگری ئەدەبی ئەمەریکی نووسیویەتی. نوسەر لە 19/1/1809 لە بۆستن-ئەمەریکا لە دایك بووە. لە 7/10/ 1849 لە تەمەنی چل ساڵیدا لە ماریلاند – ئەمەریکا کۆچی دووایی کردوە. نوسەر لە ساڵی 1903 ئەم چیرۆکەی بەچاپ گەیاندووە.

ئارەزووی لە مردن هەڵاتن…بەڵێ ، هەرچەندە بە دۆڵی سێبەردا تێپەڕ بووم – سروودی داوود پێغەمبەر.
بەڵێ ، ئێوە منتان خوێندەوە، هیَشتا لە ژیان دا ماوون، بەڵام من دەنووسم، ماوەیەکی زۆر لەمەو پێش، چوومەتە ناوچەی سێبەرەکان. لەڕاستیدا، گەلێ شتی نامۆ، ڕوودەدات، شتە نهێنیەکان ئاشکرا دەبن. چەندین سەدە دەڕوات، بە بێ ئەوەی هیچ کەسێك، ئەم یادەوەریانە ببینێ. هەندێکیان باوەڕی پێ ناکەن، هەندێکیان گوومانی لێ دەکەن، کەسانێك هەن، هەست بە پیتە هەڵکەندراوەکان، بە هەڵکێنەری ئاسنی ، لە سەر تابلۆکان دەکەن.
ساڵ ساڵی ترس بوو، پڕ بوو لە هەستی تۆقێنەر، لە سەر زەوی هیچ ناوێکی نەبوو، پەرجوو، نیشانەجیاکەرەوەی زۆر ڕویان دا بوو، ڕەشە ڕشانەوە ، باڵەکانی کێشابوو بە هەموو لایەکدا، بە ناو دەریا و سەرزەویدا. جادووگەرەکان، دەیانزانی ئاسمانەکان دیاردەی چارەسەریان هەیە، لەلام ڕوون بوو، "ئۆنیۆسی" یۆنانی، لە ساڵی 794 نزیك دەبووینەوە، هەسارەی موشتەری دەچێتە ناو ئالقە سوورەکەی زوحەل. ڕووحی ئاسمانەکان، ئەگەر هەڵە نەبم، رووحی ئاسمانەکان، باڵی ڕادەکێشا، نەك هەر بەسەر زەویدا، بەڵکوو بەسەر مرۆڤایەتی و بیرەوەرییەکان و تێ ڕامانینەکانیش دا.
شەوێکیان، حەوت کەس بووین، لە هۆڵێکی گەورەدا، لەناو کۆشکێکی گەورەی تاریك بە ناوی " پتۆلیمایس" بە دەوری شووشوەکانی پڕ لە شەرابی ماڕۆنی، دانیشتبووین. هۆڵەکە تەنها یەك دەرگای گەورەی هەبوو، لە مس دروست کرابوو، "کۆرینۆس" دروستی کردبوو، چۆن دروست کردنێك، زۆر دەگمەن بوو، لە ناوەوەدا دادەخرا. پەردە ڕەشەکان، ژوورەکەیان دەپاراست، مانگ و ئەستێرە غەمگینەکان و شەقامە چۆَلەکان، لە ناو پەردەکاندا دیار بوون. لە دەورو پشتمان، لە

نزیکمانە ، گەلێ شت هەبوو، نەمدەتوانی گرنگیان بێ بدەم – هەست بەخنکان، شتی سروشتی و ڕووحی – قوورسایی لە هەوادا، گەمارۆدان، لە سەرو هەموویانەوە، ئەو هەستە ترسناکە، کەسانی نەسرەوت هەیان بوو، کاتێك هەستەکان لە خەو هەڵدەستن، هێزی ڕووحە وەستاوەکان، بە دڵندەیی دەگەشێنەوە، قوورساییەکی کوشندە دەیان هاڕێ.

بەسەر جەستەماندا بڵاو دەبووەوە، لەسەر شتەکانی ژوورەکەدا، بە ناو ئەو پەرداخە شەرابەی دەمان خواردەوە، هەموو شتێك وا دەردەکەوت، پەستێنراوە، خەیاڵە هێزە، هەموو شتێك، جگە لە حەوت چرا ئاسنەکە، ڕووناکی کردبووەوە، زۆرمان خواردبوو و خوارد بووەوە. گڕی ئاگر لە داوە باریکەکان هەڵدەستا، هەروا دەمایەوە، زەرد هەڵ گەڕاو و وەستاو. هەموویان لەوێ دانیشتبوون، بە دەوری خوانی " ئیبۆنی" دانیشتبووین، وەکوو ئاوێنەی لێ هاتبوو، دەمان ڕوانیە دەم وچاوی زەرد و چاوە درەوشاوەکانی هاوڕێکانی.

لەگەڵ ئەوەشدا، پێ دەکەنین، دڵخۆش بووین، بەو شێوە هیستیرییەیەی تێ ی دابووین – گۆرانی شێتانەمان دەگووت، زۆرمان دەخواردەوە، کاتێك بیرمان دەکەوتەوە، شەرابە ماڵێنیەکە، خوێنی بە بیر دەهێنایەنەوە، خۆ ئەگەر کەسی هەشتەم لە ژوورەکە بێ، ئەوا " زوێلەس" ی لاوە. درێژ کرابوو، مردوو بوو، کفن کرابوو، ڕواڵەتی جنۆکەو و شەیتانی بوو.

بەداخەوە، بەشداری خوشیمانی نەدەکرد. دەم وچاوی مەینەتی تێدا بەدی دەکرا، چاوەکانی، مردنی نەڕەواندبووەوە، لەنێو گەرمەی ڕەشە ڕشانەوە – وا پێدەچوو، گرنگی دەدات بە خۆشیەکەمان، بە هەمان شێوەی گرنگی دانی مردووەکان بە سەرپەرشتیکارانی مردن. بەڵام من و "ئۆنیوس" هەستمان کرد، چاوە مردووەکان ، تەماشامان دەکەن، هەوڵم دا لە بینینەکەی تێ نەگەم، زۆر بە گرنگییەوە تەماشای قووڵایی ئاوێنە ئەبەنۆسیەکەم دەکرد، بە دەنگی بەرز، گۆرانی دەڵێم، بە ئاوازی گۆرانییەکانی کوڕی " تیۆس".

وردە وردە وازم لە گۆرانی ووتن دەهێنا، دەنگدانەوەی گۆرانییەکەم لە ناو پەردە تاریکەکاندا دوور دەکەوتەوە، لاواز دەبوو، نەما. گۆرانیەکەم لە ناو پەردەکاندا نەما، سێبەرێکی تەماوی دەرکەوت، شێوەی نەبوو، شێوەیەك لە سەر شێوەی مرۆڤ ، مانگ پێش ئاوا بوونی دروستی دەکا. سێبەری مرۆڤ نەبوو، سێبەری خواوەند نەبوو، سێبەری هیچ شتێکی ناسراو نەبوو. لە کۆتاییدا، دوای ئەوەی لە ناو پەردەکەدا هەندێك هەڵ لەرزی، لەسەر ڕووی دەرگا مسەکە، ڕاست ڕاوەستا.

سێبەرەکە نەناسراو بوو، شێوەی نەبوو، هیچ نیشانەیەکی نەبوو، سێبەری مرۆڤ یان خواوەند نەبوو – خواوەندی یۆنانی، یان کلدانی

یان میسری. سێبەرەکە زۆر هێمن لە سەر دەرگا گەورەکە دەجووڵا، هیچ قسەی نەدەکرد، ڕەق بووبوو، بە ڕەقی مایەوە. ئەگەر هەڵەنەبم، دەرگاکە بەرامبەر پێ یەکانی " زێلەسی" لاوی مردوو بوو. ئێمەی حەوت هاوڕێکە، ئازایەتیمان تێدا نەبوو، تەماشەی ئەو سێبەرەی لە پەردەکانەوە هاتبووە دەرەوە بکەین، چاومان نزم کردبوو، تەماشای قووڵایی ئاوێنە ئەبەنۆسەکەمان دەکرد. لە کۆتاییدا، من و ئەنۆس، بە چرپەی هەندێ ووشە، لە سێبەرەکەمان پرسی، دەربارەی " ناو و شوێنی دانیشتنی"، سێبەر وەڵامی دایەوە:

من سێبەرم، شوێنی دانیشتنم نزیك قەبری " پتولیمیاسە"، نزیك دەشتە دۆزەخە رصاصیەکانی دەوروپشتی جێگەلەی شاڕۆن. هەر حەوتمان لەترسان هەستاین، ڕاوەستاین، لەترسان هەڵ دەلەرزین، تۆقیبووین، دەنگی سێبەرەکە وەکوو دەنگی یەك کەس نەبوو، بە ڵکوو وەکوو دەنگی کۆ َمەڵێك کەس وابوو، دەنگەکە لەکاتێکەوە بۆ کاتێکی تر دەگۆڕا، دەهاتە ناو گوێمان، لاسایی زاراوە زانراوەکانی هەزاران هاوڕێ ی مردوومانی دەکردەوە.

Shadow- A Parable …. Edgar Allan Poe

پ.ی.د. مەحەمەد عەزیز سەعید لە ئینگلیزیەوە وەریگێڕاوە

کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەت، زانکۆی سەلاحەددین – هەولێر